

թէ քոծայ թէ աղքատ: ու չիլայ հանելու մէկն զմէկայն. տարբ թէ որ ըլլայ անպէտ տեղմն, որ կցէին նորէն անելու, նայ պանէ վով իրեն հալին քորայ » :

Քանի մը տարի ետքն օրէնք կը դրուի, թէ անկից ետքն մէկ տուրք սուղ մը երկու վրան չկանգնէ տօնավաճառին մէջ: Այս օրէնքն ոտքի տակ առնողն, անպատճառ 24 հունգարական ֆիօրին տուգանք կը վճարէր:

« 1738 ունլարի 30ին.

Հաստատեցին Պատուելի Աղաչաներն սարըսդօն ի միայսին վլասնի, կիւլիին¹ համար, որ ասգից ինտան ալ շատ չի գլտլի, որ մէկ տալիք արվօղն ալ ալ ասգից ինտան երկու շաղրայ անէ կիւլիի, գէ վօլօր անէ երկու շաղրայ, նայ ունէնայ ճուրում տալու անպատճառ, այսպիսի, 24 մանրի » :

1748ին կերպարանափոխուած կը գտնենք նախընթաց օրէնքները: Վլասն զի թէպէտ կը փնայ 1741ին որոշածը թէ մէկ վաճառական մը միայն մէկ ափսաի կարանքով պիտ'որ երթայ առուտուր ընելու, սակայն այս արգելքէն զուրա կը հանուին թամպակը, մանգաղը, ծխախոտն ու երկաթը: Բայց անդիէն այն նոր հրամանը կը տրուի, թէ աղաչան կամ աղային ծառան, երեք կամ նոյն իսկ երկու օր յառաջ չկանգնէ իր վրանը. ու եթէ կանգնէ իւր սեպհական տեղը կանգնէ: Որովհետեւ եթէ գտնուի այնպիսի մէկն, որ վրան շինելուն մէջ փոփոխութիւն մը մտցնէ ու քաղաքաբաշխու թեան ծառաներն այս տեսնելով իրեն հրամային որ ըրածն աւրէ ու չ'աւրեր, այնպիսին 12 մանարի տուգանք պիտ'որ վճարէ: Իսկ յամառութեանը համար սարըստէն իւր յատուկ պատիժը պիտ'որ ընդունի:

Ա. Փիրաս

Շարայարեյի

ԱՆԵԾՔ

(Տես յ' էջ 244)

ՅԱԶՈՐԴ Էիւրակին՝ կաթողիկէ Հայոց եկեղեցւոյն ժողովրդեան, որոնք ներկայ էին պատարագին, զարմանաց և հետաքրքրութեան նիւթ եղաւ քահանային լուծիւնը, չի ծանուցանելով եկեղեցւոյն մէջ, ըստ սովորութեան, երկրորդ անգամ, Մարգարիտա Մալնաշի օրիորդին ըլլալիք ամուսնութիւնը, Ղուկաս Անիշօր երիտասարդին հետ,

— Անշուտ մասնաւոր պատճառի մը համար յետաձգած պիտի ըլլան պրսակներն, ըսաւ կնկան մէկը, եկեղեցիէն տօն զառնալով:

1. Գյւնէն բառը հունգարերէն է. կը նշանակէ, ժողովք, քաղուելու տեղ:

— Կամ թերևս բոլորովին օգ ելաւ հարօսանքնին քառասունեց միայն :

— Արդեօք հա՞րսը հրաժարած ըլլայ թէ փեւան , խորհրդածեց ուրիշ մը :

— Անտարակոյս աղջիկը թողած պիտի ըլլայ զինքը , ըսաւ շորթորդ մը :

— Բայց ի՞նչ պատճառ կրնայ ըլլալ , մինչդեռ աղջկան նկատմամբ մեծ բաղդ էր իրօք , այնպիսի երկասարդի մը հարս ըլլալ :

— Ո՞վ զիսնայ , թերևս անհամաձայնութիւն մը պատահած ըլլայ մէջեր . նին , կամ տհաճութիւն մը ունեցած ըլլան :

— Խեղք չի հասնելու բան . մոմուաց անդիէն ուրիշ մը , մինչդեռ իրենց տղայութեան հասակէն՝ ծնողքնին որոշեր և մտքերնին զրեր էին , որ իրարու հետ կարգուին :

Բոլոր ժողովուրդը հետաքրքրութեամբ լեցուած , տեսակ տեսակ դուշակու , թիւններ կ'ընէին . եղածը ոչ որ կրնար մակաբերել :

Քանի մը շաբաթ անցնելով , ապշեցան ամէնքը , երբ յիշեալ ժողովրդապետը ծանոց եկեղեցւոյն մէջ՝ թէ 'Ղուկաս Անիշօր կ'ուզէ պաակուիլ իր նախօրս Նօայ աստղադործին Հեղինէ գտեր հետ :

— Մտքէ չանցնելու բան — զարմանալով կ'ըսէին իրարու . — Թողու հարուստ վաճառականի մը , հայ հասարակութեան երէցփոխանին դուտորը , աղքատ արուեստաւորի մը աղջկան համար :

Վելջապէս Ղուկաս Անիշօրին պակը ըստ օրինի կատարուելով , բոլոր քաղաքին խօսակցութեան նիւթ եղաւ . ամէնուն բերանը այս արտաքոյ կարգի զեպքն էր , առանց պատճառը գիտնալու . եղած անակնկալ փոփոխութեան՝ երկար ժամանակ :

Մարգարիտա օրիորդին և ոչ իսկ փոյթն էր ժողովրդեան խօսակցութիւնը . վասն զի կենդանի էր սրտին մէջ այն հաւատքը և յոյսը , թէ ինքն ալ օր մը երջանիկ պիտի ըլլայ՝ ամուսնանալով սրտին փափաքած անձին հետ :

Իւր հայրն ալ , ինչպէս կ'երեւար , համակամեցաւ եղածին վրայ . ժողովրդապետին նկատմամբ՝ և ոչ մի զժկամակութիւն ցըցուց :

Քանի մը ամիս անցնելով , ցաւալի լուր մը տարածուեցաւ . քաղքին մէջ , իբր թէ Հայոց ժողովրդապետը խելագար հիւանդութեամբ կը տանջուի , իւր շարադրած ընդարձակ երկասիրութեան մը պատճառաւ , որուն վրայ շատ աշխատելով՝ մեծ ակնկալութիւն ունէր , և զոր ուրիշները անյարմար գտնելով , տպագրութեան արժանի չեն սեպած . երբ հիւանդութիւնը վրայ կու գայ , իւր գլուածքը ձեռքը առած , սեղանին յորս կողմը վազվզել կըսկսի , բարձրաձայն խօսելով ինքիդին :

Այս անակնկալ լուրը՝ մեծ շփոթութիւն ձգեց ժողովրդեան մէջ . ոմանք տարակուսիլ սկսան անոր ստուգութեանը վրայ , շատերն ալ հաւատք ընծայեցին , օրովհետեւ նոյն իսկ ժողովրդապետէն լսեր էին , թէ իրօք զիրք մը շարադրելու կ'աշխատի , որ եթէ տպուելու ըլլայ , իրեն անպատմելի ուրախութիւն պիտի պատճառէ :

Բարի և առաքինի ժողովրդապետը և ոչ իսկ մտքէն կ'անցնէր թէ մարգիկ

ի՞նչ կարծիքի վրայ են, և թէ ի՞նչ կը խօսին իր վրայ: Մտոյզ է՝ ազատ եղած ժամերուն՝ գիրք մը շարադրելու հետ էր, բայց գործը լմնալուն դեռ շատ ժամանակ կ'ուզէր:

Վերջապէս շատ տեսակ խօսակցութենէ ետքը, շատերուն օրտին մէջ արմատացաւ այն կարծիքը, թէ ժողովրդապետը ստուգիւ խելագարութեան հիւանդութեամբ՝ երբեմն երբեմն կը տանջուի, և որոնք ի սկզբան տարակուսիչ սկսան, անոնք ևս համոզուեցաւ ետքէն՝ անոր ստուգութեանը:

Այս տխուր լուրը քաղաքին մէջ տարածուելէն ետքը, կաթողիկէ Հայոց եկեղեցիէն ժողովուրդը պաղելով, օրէ օր նուազիւ սկսաւ, այնպէս որ ետքը հազիւ թէ եկեղեցւոյն մէջ ասդին անդին մէյմէկ պատու մը ու միջահասակ կնիկներ կարելի էր տեսնել, իսկ վերնատունը նոյնպէս քանի մը ծերունի և չափահաս երիտասարդներ:

Ինչպէս երթանք այնպիսի եկեղեցի, կ'ըսէին մէկերնին, որուն քահանան խելացնոր վիճակի մէջ է, ուր և ոչ իսկ կարելի է ջերմեռանդութեամբ աղօթք ընել, տեսնելով խեղճ քահանան այնպիսի ցաւալի վիճակի մէջ. և այսպէսով կամաց կամաց սկսան միւս եկեղեցին երթալ:

Բայց երէցփոխանը Մալնաշին՝ հաւատարիմ մնալով իւր եկեղեցւոյն, լուր օրերն անգամ անկէջ չէր պակսեր:

Ժողովրդապետին, — որուն անժանձի էր ժողովրդեան մէջ եղած խօսակցութիւնները և հաստրակաց կարծիքը, — տարօրինակ բան մը երևցաւ, թէ ինչու արդեօք իւր ժողովուրդը պաղեցաւ յանկարծ եկեղեցիէն, որով օր մը ամպիոնը ելած՝ զանգատիլ սկսաւ իւր ժողովրդեան անհաւատութեանը և անկրօնութեանը համար, որ ետքի տեսնները տիրեր է վրանին:

Քարոզին ժամանակ բարի ծերունիք և պառաւունք արտաստալից աչքերնին սրբելով, որտանց կը ցաւէին խելացնոր կարծուած ժողովրդապետին թշուառութեանը վրայ:

Եիրակի օր մը, ի զարմանս ամենեցուն, կաթողիկէ Հայոց եկեղեցւոյն զանգակները լռեցին՝ ժողովուրդը պատարագի հրաւիրելու: Որոնք դեռ եռանդեամբ այս եկեղեցին կը յաճախէին, զարմանալով զըրկեցին իրենց ծառաները իմանալու՝ թէ ի՞նչ է պատճառը որ դեռ զանգակ չեն զարներ: Մատաները տեղեկանալով, այն լուրը բերին, թէ այսօր պատարագ չկայ, վասն զի ժողովրդապետին խելացնորութիւնը զայրանալով, ասկէ ետքը չի կրնար պատարագ մատուցանել. որով վաղը քաղաքին մերձակայ գիւղէն կրօնաւոր քահանայ մը պիտի գայ, և նա պիտի մատակարարէ ամենայն եկեղեցական պաշտամունք, մինչև որ նոր ժողովրդապետի ընտրութիւն ըլլայ:

Բայց զանգակ չզարնուելուն բուն պատմութիւնը այս է:

Եիրակի առաւօտ ժողովրդապետը կը պատուիրէ ժամկոչին, որ եկեղեցւոյն բանալիները երէցփոխանէն ուզելով՝ զանգակ զարնէ:

Ժամկոչը գնաց իւր պարուքը կատարելու, բայց Մալնաշին չի տուաւ բանալիները, ըսելով իրեն:

— Գնահ հասկցուր ան քահանային՝ որ ասկէց ետքը զահագակ զպիտի զարնուի հոռ իրեն պատարագին :

Այլալեցաւ ժողովրդապետը՝ երբ լսեց երեցփոխանին անակնկալ սպառնալիքը . խռովեալ սրտով և այլազունած՝ նայեցաւ ժամկոյին վրայ , որ առանց գիտնալու թէ ինչպիսի ցաւ պիտի պատճառէ ժողովրդապետին՝ խղճալի կերպով ըստ իրեն .

— Ինչ մի նեղանար , հայր սուրբ , եթէ ըսեմ՝ ձեզի ժողովրդեան կարծիքը , որոնք միտքերնին զեր եւ թէ Կուր խելապարած ըլլաք :

Ժամկոյին միամիտ խօսքերը և ևս վրդովեցին խեղճ ժողովրդապետը . ևս իստին զոյնը փոռուեցաւ , աշուրները մթնցան ու մարմինը անզգայ փայտի պէս անշարժ կեցաւ : Խաւարեցաւ հոգոյն զիմաց ամենայն ինչ , և տոյսպիսի դառն զգացում մը պաշարեց անմեղ սիրտը , որ կը կարծէր թէ մի և նոյն վայրկեանին խելքը պիտի կորսնցնէ : Վերջապէս կամաց կամաց զգաստանալով , միտքը ընկան այն ձախորդ վայրկեանները , երբ երեցփոխանին պատեալը՝ Ղուկաս Անիշոբին հետ ըլլալիք ամուսնութեան ընդդէմ արգելքներ եղան , և ասոր ամուսնութիւնը ատաղձագործին գտերը հետ՝ նոյնպէս նաև ժողովրդեան յանկարծական պաղիւր եկեղեցիէն : Այլ ամէն բան պարզուեցաւ զիմացը լուսաւոր կերպով , և անզրագարձաւ որ այս ամէն պատահածներուն համար , ինքը վրէժխնդրութեան ողակէզն է :

Անտանելի ցաւը՝ երկաթեայ ժանիքներով կը ճմլէր վերաւորեալ սիրտը , և առանց անկրաղարնալու թէ հոն ներկայ է ժամկոյը , — որ սրտանց մեղքնալով զինքը՝ ցաւակից էր իրեն , — աթոռի մը վրայ ձգեց ինքզինքը , ու ձեռքերով երեսը ծածկած՝ դառնացեալ հոգով բարձրաձայն լալ սկսաւ :

Ժամկոյին սիրտը չի զիմանալով , դուրս ելաւ առնէն : Ողբաձայն աղաղակին վրայ՝ ներս մտաւ ժողովրդապետին մայրը՝ բոլորովին շփոթած , և հարցուց .

— Ի սէր Աստուծոյ , ի՞նչ եղաւ քեզի , քաղցր որդեակ :

— Զրկեցին զիս եկեղեցիէն , մայր իմ սերելի , պատասխանեց աղիոգորմ սրտիւ , և զիրար գրկելով , միասեղ լացին դառնապէս :

Երկրորդ օրը արեւը զեռ չծագած , ժողովրդապետանոցէն սալ մը դուրս ելաւ , որ բարձուած էր քահանային կահկարասիքով . իւր հաւատարիմ պառաւ աղախինն ալ անոնց վրայ նստած :

Քիչ ատենէ՝ ուրիշ կառք մըն ալ եկաւ կեցաւ տանը զիմաց : Ժողովրդապետը նստեցուց նախ իւր մայրը կառքին մէջ , յետոյ ինքն ալ քսով նստելով՝ երբ ճամբայ պիտի ելլէին , տեսաւ իւր երեցփոխանը՝ որ հոն կեցեր էր քանի մը քայլ հեռու կառքէն վրէժխնդիր ծիծաղ երեսով , սիրտը զժախային ռիակալութեամբ լեցուած :

Քահանային բնակարանէն եկեղեցի երթալու փողոցին վրայ նեղ անցք մը կար , որ շիտակ եկեղեցուոյն գաւիթը կը հանէր : Հոն անկիւն մը քաշուած էր ժամկոյը , որ թէպէտ կը փափաքէր հրաժեշտի ողջոյնը մատուցանել իւր

հոգեւոր ֆիւրջը, զոր հոգւոյն պէս կը սիրէր, բայց սիրտ չ'ըրաւ դուրս ելլելու՝ սարսափած ըլլալով ընդ մէջ քահանային և երէցփոխանին պատահած դէպքերէն ։

Այս միջոցին Մաշնաշին ծաղրածու դէմքով և լրէժինդիր ոգւով առ ժողովողապետն դարձած՝ ըսաւ .

— Անպատիւ ըրիր զիս և խայտառակեցիր ընտանեօջս հանդերձ, ահա աստիկ դու ալ անպատիւ եղար և խայտառակեցար ։

Մինչեւ ի խորս սրտին միրաւորուեցաւ ժողովրդապետն այս նախատական խօսքերը լսելով . արիւնը գլուխը զարկաւ . մոռցաւ իւր հեզութիւնը, իւր ազնուական ու լինանձն զգացմունքները, տեսնելով քահանայական աստիճանը և պատիւը ոտքի տակ առնուած՝ արդարութեան համար ։ Այրած սրտով կառքէն վար իջնալով՝ բռնա մը հող առաւ գետնէն՝ ու երէցփոխանին դիմաց նետելով, զայրապին ձայնով պատասխանից իրեն .

— Ոչնչանա՛ թոյր քու ընտանիքդ այս հողոյն պէս, զոր աչքիդ դիմաց լիք տեսնես . անիծեալ ըլլաւ մինչև ի դուռն գերեզմանիդ ։

Այս բեւեալ կառք նստաւ մօրը քով, և առանց ուշանալու ճամբայ ելան ։

Շարայարեւի

ԳԻՏԱԿԱՆ Ք

ԹԹՉՆՈՑ ԵՐԳԵՐԸ . — Խաչագի տը (կարոյոս փարանի) հետեւեալ տեսութիւնն կ'ընէ քոչնոց երգաձայնութեան վրայ ։

Բլումբերախ կը համարի թէ թռչնոց երգը՝ նայն իսկ ազատ վիճակի մէջ եղած, վարժութեամբ և նմանողութեամբ ըլլայ, և գուցէ այս ենթադրութեամբ է որ իրենց և այլ կենդանեաց ձայնի մէջ քանի մի օրէնքներ գտայ, որ ըստ իս ցարդ դիտուած չեն, սակայն և այնպէս մտադրութեան արժանի են ։ — Մեր օղային հիւրոց լեզուին զանազանութիւնը կը թուի թէ յարմարուած է ըստ ընդարձակութեան և գեղեցկութեան կամ՝ տգեղութեան տեղոյն՝ ուր կ'ապրին, և ժամուն՝ յորում կ'երևին ։ — Տեղւոյ և ժամանակի հանգաւմանաց վրայ՝ այս ևս աւելցընենք, որ թռչունք՝ կարծես ունակաբար կ'ընկերակցին իրենց երգով այն էակաց ձայներուն՝ որոնց հետ կը կենակցին և որովք կը կերակրին, ըստ իւրաքանչիւրին բնասորութեան ։

Արժուպ սուր, ցամաք, խիստ կոշիւնը՝ ճիշդ համաձայն է այն բարձրաբերձ